

u povodu novog objavljivanja matasovićeve studije

Pripremajući tematski blok o ekspresionizmu, poželjeli smo na neki način posvjedočiti i postojanost i trajanje toga termina u našoj kritičkoj i teoretskoj praksi. Prisjećali smo se, naravno, i raznih Gorenčevićevih, Krležinih, Schneiderovih i njima sličnih tekstova, više ili manje suvremenih pojavi ekspresionizma kao karakterističnog i široko rasprostranjenog „stila” evropske povijesne avangarde, ali smo se ipak odlučili za nešto kasniju i tematski pomalo „ekscentričnu” Matasovićevu studiju. Naime, činilo nam se posebno zanimljivim pokazati kako pojam „ekspresionizma” dobro služi izvan pripadajućeg mu vremenskog i socijalnog konteksta, te kako Matasovićeve upotreba tog termina na neki način čak prethodi njegovoj aktualnoj difuziji i gubljenju granica.

Studija „Pučki ekspresionizam” objavljena je prvi put u zagrebačkom „Savremeniku” godine 1921. (u dva nastavka: u prvom i drugom broju). To je ono slavno godište kada je časopis izašao u samo četiri sveska velikog formata, ali iznimne grafičke opreme i bogatih likovnih priloga. Urednik je bio Branimir Livadić, a među suradnicima ističu se A. B. Šimić, Krleža, Krklec, Donadini, Vilović (uz stariju gardu Nazora, Tresića, Lovrića, Domjanića i druge), pa je ta serija ostala i u povijesti hrvatske književnosti kao trenutak oficijelne afirmacije naraštaja naših literarnih „ekspresionista”. A spomenimo još da su u ta četiri broja reproducirani i Babićevi španjolski pejzaži (uz odgovarajuće putopisne tekstove), Gecanovi crteži (ilustracije za „Tri domobrana”), Uzelčeve slike (uz A. B. Šimićev kritički tekst), Kirinove londonske skice...

Popraćena velikim brojem reprodukcija, Matasovićeve je studija zauzela naročito vidno i čak reprezentativno mjesto. Možda je na taj način po prvi put u našoj sredini stvaralaštvo neškoloranih, primitivnih, seljačkih i „naivnih” slojeva i majstora došlo u fokus zanimanja obrazovane publike. Nema dvojbe da je naš autor znao za almanah grupe „Der Blaue Reiter” (1911), u kojem su Kandinsky i Marc publicirali zanimljivu građu pučkog i rustičnog slikarstva (Hinterglassmalerei), ali je isto tako činjenica da je gotovo čitavo desetljeće prije „zemljaških” nastojanja naznačio putove prema dotad neuočenim vrijednostima neposrednog likovnog izra-

za. Da to nije bila slučajnost, potvrdit će isti pisac i svojim člankom *Djeca u proljetnom salonu* (Vijenac, 1923, br. 22), u kojem također razmatra problematiku spontanog i nedresiranog viđenja i bilježenja.

Netočno bi bilo reći da je Matasovićeve tekst ostao nepoznat u našoj povijesti umjetnosti. Istina je pak da je uglavnom neocijenjen ili čak nedovoljno cijenjen, bilo stoga što je promatran kao djelo „kunstgešichterskog” marginalca, bilo zato što nije pisan strogo znanstveno i kritički fundirano (s odgovarajućom „aparaturom”) nego, štoviše, iznenađujuće kolokvijalnim i literarnim žargonom. U svakom slučaju, riječ je o prilogu koji širi granice medija i otvara mogućnosti recepcije nekanoniziranih i vanakademske načina likovnog predočavanja pojavnog svijeta. Mimo određenih ideoloških predznaka ili čvrste socijalne motivacije, autor je s iznimnim uvažavanjem progovorio o stvaralaštvu koje će tek znatno kasnije biti okršteno „naivnim”, „primitivnim” ili „izvornim” i posebno valorizirano kao autentičan govor „poniženih i uvrijeđenih” društvenih slojeva. (Sličnog je karaktera i njegova radnja *Slikarije Stjepana Marijanovića*, Narodna starina, 1922, br. 3.)

Još netočnije bi bilo tvrditi da je Josip Matasović (1892–1962) zaboravljen kao historičar i da njegovi prilozi kulturnoj i ekonomskoj povijesti nisu uzimani u obzir pri suvremenom očitavanju naše prošlosti. Naprotiv, vidljivi su znakovi iznimnog poštovanja i uvažavanja sa strane stručne, specijalističke javnosti, mahom njegovih učenika, suradnika i sljedbenika. Desetogodišnjica smrti iskorištena je za sustavnu analizu njegovih prinosa o političkoj povijesti i o gospodarskoj praksi, o problematici bosanskih heretika i o pitanjima zaštite spomenika, pa su u *Spomenici* (1972) tiskani nemimoične biografske skice, sudovi i svjedočanstva Miroslave Despot, Vanje Raduša, Anđele Horvat i Jaroslava Šidaka. Međutim, potrebno bi bilo upozoriti i šire krugove na nemimoičan kulturološki doprinos Josipa Matasovića, to više što je glavnina njegova rada ostala razasuta u starim i teško dostupnim publikacijama.

Vjerujemo da će novopobuđeno zanimanje za civilizacijske, socioekonomske i naoko marginalne aspekte povijesti (često okršteno kao traganje za „mikropoviješću”) vratiti u opticaj mnoge od dragocjenih Matasovićeve radnji – „iz galantnog stoljeća” i iz drugih epoha. Uostalom, u kratkoj portretnoj skici, tiskanoj u Radovima Odsjeka za povijest umjetnosti 7/81, profesor Milan Prelog naznačio je Matasovićeve pionirsku ulogu u „drugoj povijesti” (vrlo ranu i s obzirom na djelovanje francuskih „annalista”), te istaknuo upravo esej o pučkom ekspresionizmu kao tekst „pisan temperamentno, izrazito književnim stilom”.

Nadamo se da ta „literarnost” neće omesti suvremenog čitatelja u prepoznavanju primjerenih antropoloških (i, katkad, ikonoloških) sugestija. Da olakšamo pristup, tekst smo ponešto sintaktički i morfološki redigirali (i uskladili s novijim pravopisom), ali nismo dirali ni duh ni patinu značajnog dokumenta u razvoju naše kritičke i teoretske svijesti.